

ВПЛИВ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Статтю присвячено питанню суб'єкт-суб'єктної взаємодії як педагогічній умові формування готовності майбутнього вчителя. Розкрито психолого-педагогічні особливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії в умовах навчально-виховного процесу, теоретичні аспекти формування готовності майбутнього вчителя.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктна взаємодія, навчально-виховний процес, формування, міжособистісне спілкування.

Статья посвящена вопросу субъект-субъектных отношений как ведущему условию формирования готовности будущих учителей. Раскрыты психолого-педагогические особенности субъект-субъектного взаимодействия в условиях учебно-воспитательного процесса, представлены теоретические аспекты подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: личностно-ориентированное образование, субъект-субъектные взаимоотношения, формирование, межличностное общение.

Article is devoted to the subject-subject as the leading condition of formation of future teachers' preparedness. Revealed the psychological and pedagogical features of the subject-subject interaction in the educational process, are presented theoretical aspects of the training of future teachers

Keywords: personality-oriented education, a subject-subject relationship, building, interpersonal communication.

Постановка проблеми. У рамках модернізації української системи освіти, спрямованої на подальшу її гуманізацію, поруч з іншими актуальними завданнями педагогіки вищої школи стоїть питання проблеми побудови стосунків майбутнього вчителя на засадах співробітництва та конструктивної взаємодії, які безпосередньо впливають на якість та продуктивність професійної діяльності майбутнього вчителя, сприяють гармонізації взаємин у педагогічному процесі.

Актуальність дослідження впливу суб'єкт-суб'єктної взаємодії як педагогічної умови формування готовності майбутнього вчителя

визначається значущістю формування особистісної структури індивіда, що є найважливішим чинником процесу соціалізації особистості. А ефективне навчання й виховання молодого покоління неможливе без переходу від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин у педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що категорія суб'єкт-суб'єктних відносин отримала статус міждисциплінарного поняття. Залежно від наукових інтересів вибираються основні аспекти вивчення особливостей даної категорії. У філософії поняття «взаємодія» визначається як форма розвитку, що здійснюється у певному просторі; у соціальних науках - як різномірне, багатфункціональна сумісна діяльність; у психології - як джерело саморозвитку структур, як причина та наслідок сторін, які взаємодіють[3, с.89]. Фундаментальні педагогічні концепції гуманізації освіти розглядали С.Гончаренко, В.Кремень, Ю.Мальований, О.Савченко, І.Якиманська. Досліджувана проблема в педагогічних працях розглядається, з одного боку, як особливий вид сумісної діяльності та навчальна співпраця(Л.Айдарова, М.Виноградова, В.Давидов, В.Дяченко, В.Кольцов, В.Ляудіс, О.Цуканова та інші), з іншого - як об'єктивно існуючі відносини суб'єктів та об'єктів діяльності (К.Бабанський, А.Кондратенко, І.Лернер, Б.Лихачов, Ю.Орлов, Н.Родіонова, В.Сітаров та інші).

Інтерес становить підхід до педагогічної взаємодії з точки зору суб'єкт-суб'єктного характеру, що є об'єктом досліджень ряду вітчизняних і зарубіжних вчених - І.Беха, А.Бойко, В.Паламарчук, С.Подмазіна, Н.Якиманської та інших. Дослідженням питання концептуальних основ суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у навчально-виховному процесі присвячені праці В.Вербицького, С.Капської, В.Лозової, В.Мачуського, Г.Пустовіта, А.Сиротенка, Т.Сущенко. Дослідниками створено соціально-філософську модель особистісно зорієнтованої освіти, презентовано основні детермінанти оптимізації її розвитку, визначено співвідношення саморозвитку та керованого розвитку творчої особистості в особистісно

зорієнтованому освітньому середовищі. Однак проблема впливу суб'єкт-суб'єктної взаємодії на формування готовності майбутнього вчителя ще недостатньо висвітлена у психолого-педагогічній літературі і залишається актуальною для педагогічної практики.

Тому метою статті є теоретичний аналіз суб'єкт-суб'єктної взаємодії як психолого-педагогічної категорії; дослідження впливу суб'єкт-суб'єктної взаємодії на формування готовності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Професійно-педагогічна готовність майбутнього вчителя до адекватної взаємодії з учнями можлива у разі розвитку у нього теоретичного та практичного мислення, професійно значущих якостей та уміння оперативно реагувати.

Фактор відносин має явні переваги порівняно зі змістом і методами діяльності майбутнього педагога. Високий рівень взаємин, співробітництва і співтворчості педагогів та учнів забезпечує реальні можливості успішного інтелектуального й психічного становлення особистості кожної дитини, а також виявлення всього багатства ресурсів педагогічної майстерності вчителя, арсеналу його педагогічних засобів та особистісних якостей.

В. Кушнір розглядає об'єктивність і суб'єктивність педагогічного процесу через учасників, які перебувають у положенні об'єкта або суб'єкта і уточнює, що «в реальному педагогічному процесі його учасники не можуть бути чистими об'єктами чи суб'єктами, у чомусь учні та вчителі - об'єкти, а в чомусь - суб'єкти» [4, с. 14].

Оновлена парадигма освіти містить, принаймні, три науково обґрунтованих позиції, що виступають її ціннісними складовими:

- сприйняття педагогом студента як суб'єкта і мети навчально-виховного процесу, коли перший наділяється вольовою активністю, а інший - постає як пасивний;

- усвідомлення освітнього процесу як соціально-особистісного феномена, коли викладач залучається до соціально опосередкованих відносин зі студентами, кожний з яких дотримується визначених правил гри;

- проектування і розвиток, формування особистості, коли студент стає суб'єктом, що рефлексує, пізнає самого себе [5, с.65].

Так, зокрема М. Гаврилов зазначає, що «... взаємодії, котрі можуть відтворювати педагогічний процес, можна звести до трьох систем координат: 1) «суб'єктно-об'єктної»; 2) «суб'єктно-суб'єктної»; 3) «суб'єкт-об'єктно-суб'єктної»[2, с.27]

Суб'єкт-суб'єктні взаємини забезпечуються на основі усвідомлення того, що людина є одночасно початком і кінцевою метою будь-якого проекту соціального розвитку або навіть суспільно-економічної формації. Тому в навчальній взаємодії головним є не засвоєння певної суми знань, а їх світоглядний аспект, тобто гуманітаризація освіти як засіб її гуманізації та важлива умова її ціннісного характеру [1, с. 185].

Використання суб'єкт-суб'єктних відносин надає навчальному процесу особистісної форми. Розвиток особистості ми розглядаємо як основну мету навчально-виховного процесу, а навчання і виховання - як засоби її досягнення.

Суб'єктно зорієнтований педагогічний процес, насамперед, передбачає орієнтацію на людину, тобто в центрі педагогічного процесу повинні бути учні та вчитель, а все інше є умовами їх перебігу[6, с.34]. Такої ж думки дотримувалася і В. Гуменюк, яка підкреслила, що «важливою світоглядною думкою щодо освіти та управління нею на сучасному етапі постає орієнтація на особистість» [7, с. 195].

У рамках гуманістичної парадигми освітнього процесу проголошується принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, під яким розуміється рівність позицій викладача і студентів. Ґрунтуючись на вище зазначеному принципі, можемо виділити основні параметри сучасної освіти:

1. Суб'єктність як визнання за особистістю прав на унікальність, внутрішню свободу, активність та духовність, що базується на врахуванні інтересів освітнього процесу, пріоритеті особистісно- орієнтованих технологій.

2. Діалогічність як орієнтація на суб'єкт-суб'єктні відносини, коли діалог виступає ефективною формою побудови відносин між учасниками освітньої діяльності.

3. Розвиваюча спрямованість, яка зміщує акценти із знань, умінь, навичок на особистісний розвиток.

4. Фундаментальність підготовки педагогічних кадрів, яка складається з концептуально-методологічної підготовки як розробки власної концепції викладання предмета; технологічної як оволодіння психолого-педагогічними та технологіями управління; методичної як прояв творчості у професії.

Таким чином, гуманізація педагогічної освіти передбачає, насамперед, суб'єктний розвиток і саморозвиток особистості вчителя, готового на професійному рівні брати участь у навчально-виховному процесі, реалізовувати на практиці сучасні педагогічні технології, здійснювати процеси творчості у всіх сферах своєї діяльності.

Для формування готовності майбутнього вчителя важливу роль відіграють такі види взаємодії суб'єктів навчального процесу:

- міжособистісна взаємодія - взаємозв'язки, взаємовпливи, взаємовідносини у процесі спілкування та спільна діяльність на різних рівнях взаємодії: викладач-студент, студент-студент тощо;

- комунікативна взаємодія - взаємний обмін інформацією за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування.

Зауважимо, що результативність організації формування готовності майбутнього вчителя до попередження та вирішення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі залежить від рівня досягнення взаєморозуміння учасниками один одного, відповідностей мети, позицій.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія як умова формування готовності майбутнього вчителя характеризується такими ознаками:

- особистісне орієнтування - здатність бачити, розуміти співрозмовника;
- рівність психологічних позицій суб'єктів процесу - домінування

майбутнього вчителя у спілкуванні неприпустиме, він повинен визнавати право іншої особистості на власну думку, позицію;

- активність усіх учасників взаємодії, за якої вони здатні виробляти свою стратегію, свідомо удосконалювати себе;
- проникнення у світ почуттів, переживань, готовність прийняти погляд іншої людини, спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, розділяють почуття один одного;
- готовність прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним;
- нестандартні прийоми спілкування - відхід від суто рольової позиції викладача.

Вищезазначене дає змогу стверджувати, що суб'єкт-суб'єктні відносини дозволяють враховувати особливості особистості суб'єктів взаємодії, створюючи всі умови для самореалізації обох сторін. При цьому всі розбіжності вирішуються шляхом сумісних зусиль. Надання переваги таким відносинам має ефективний результат .

Таким чином, суб'єкт-суб'єктна взаємодія впливає на формування готовності майбутнього вчителя наступним чином:

- суб'єкт-суб'єктна взаємодія здійснює якісно визначену детермінацію зміни особистості;
- суб'єкт спілкування характеризується певною якістю суб'єктності;
- через систему відносин суб'єкт розкривається за допомогою спрямування, установок, ціннісних орієнтацій;
- перетворювальна активність суб'єкта спілкування спрямована на зміни особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження передбачається провести у напрямку виявлення продуктивних засобів та шляхів формування готовності майбутнього вчителя до попередження та вирішення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, зокрема, на підставі суб'єкт-суб'єктного принципу взаємодії.

Література

1. Аносов І. П. Педагогічна антропологія: Навчальний посібник / І. П. Аносов. - К.: Твім інтер, 2005. - 264 с.
2. Гаврилов М. І. Суб'єктний зміст об'єкта педагогічного впливу в американській системі освіти // Американська філософія освіти очима українських дослідників. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 22 грудня 2005 р. - Полтава: ПОІППО, 2005. - 281 с.
3. Каган М. С. Мир общения: Проблемы межсубъектных отношений. - М.: Политиздат, 1988. - 319 с.
4. Кушнір В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи - Авторефер. докторської дисертацій: док. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. А. Кушнір. - Харків, 2003. - 45 с.
5. Подмазін С.І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз): Дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.03. - Дніпропетровськ, 2006. - 418 с.
6. Філософські обриси сучасної освіти: Монографія / Авт. кол. Предборська І., Вишенська Г., Гайденок В., Гамрецька Г. та ін.; [За ред. І. Предборської]. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. - 226 с.